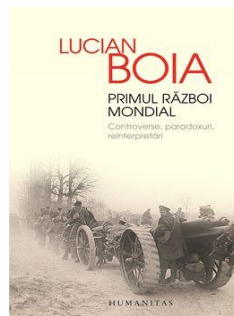

Ionuț Filipescu

Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2014, 120 p.:

Lucian Boia a publicat numeroase volume în cadrul cărora a abordat subiecte diverse precum istoria mentalităților, istoria imaginarului ori fenomenul mitologiilor. Lucrarea pe care ne-am propus să o recenzăm reprezintă una dintre aparițiile editoriale care a stârnit, imediat după apariția sa, o serie de polemici, controverse și dezbateri. Mai exact, lucrarea *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, apărută cu ocazia comemorării centenarului izbucnirii Marelui Război, intenționează să abordeze, dintr-o perspectivă nouă, câteva dintre chestiunile privitoare la Prima Conflagrație Mondială.

Cartea este structurată în șase capitole (I. *Un dezastru care se putea evita*, II. *„Vinovații”*, III. *Germania: o victorie posibilă*, IV. *România: „atât de mult noroc”*, V. *Dreptate și nedreptate la Versailles*, VI. *Consecințe*). Departate de a fi un volum exhaustiv (multe dintre ideile care stau la baza constituirii acestui volum regăsindu-se și în lucrări anterioare precum *Tragedia Germaniei 1914–1945* și *Germanofilia. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*), demersul istoricului bucureștean se concretizează în jurul analizei unor problematici pe care le consideră esențiale în încercarea de înțelegere a fenomenului Primului Război Mondial.

Din punct de vedere al poziționării istoriografice, Lucian Boia propune o reelaborare (p. 6), dorind să ofere cititorilor o perspectivă în care accentul să cadă deopotrivă asupra stabilirii cauzelor izbucnirii și desfășurării Primului Război Mondial, o încercare de explicare a vinovăției care decurge din implicarea în război, precum și asupra deznodământului și consecințelor acestuia.

Neajunsurile frapante pe care le sesizăm chiar din primele pagini ale volumului constau în carențele oricăror baze metodologice, precum și lipsa explicării unor concepte teoretice care ar fi ajutat la o înțelegere extinsă a ideilor expuse. În schimb, autorul precizează că această lucrare nu are pretenția de a fi „completă”, ci este un eseu istoriografic. Cu toate acestea, nu putem să nu sesizăm faptul că o astfel de abordare se dovedește perdantă din punct de vedere al acurateței scrierii istorice,

"Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2014, 120 p.", *Astra Salvensis*, III, 6, p. 219-224

considerând că este foarte de dificil de analizat un subiect atât de vast în cadrul unui eseu.

În primul capitol, intitulat „Un dezastru care se putea evita”, autorul se arată preocupat de conceptul de cauzalitate, încercând să îi confere înțelesuri mai aprofundate, în dezacord cu maniera abstractă de analiză. În schimb folosește conceptul de interdependență între o serie de factori: cauzele mari (cele de natură structurală), cauzele mici (evenimentele care au capacitatea de a genera consecințe mari) și reprezentările pe care le-au avut oamenii epocii și în baza cărora au acționat. În acest fel, Lucian Boia intră în conflict de idei cu istoricii tributari ideii de inevitabilitate a războiului, considerând această manieră de abordare drept eronată, dat fiind faptul că majoritatea istoricilor analizează fenomenul prin prisma unei înțelegeri rigide a conceptului de cauzalitate.

În cel de-al doilea capitol, „Vinovații”, Lucian Boia analizează gradul de implicare a tuturor beligeranților Primei Conflagrații Mondiale. Astfel, într-o notă blândă, autorul consideră că responsabilitatea pentru izbucnirea și desfășurarea Primului Război Mondial nu trebuie să cadă exclusiv asupra Germaniei ori a Imperiului Austro-Ungar, ci și asupra celorlalți combatanți. Departe de a încerca să exonereze cele două puteri menționate anterior, în același timp afirmând că „*nu este cazul să ne facem iluzii cu privire la obiectivitatea istoriei sau a istoricilor*”, istoricul bucureștean încearcă să mențină un discurs apropiat de realitatea istorică, arătând că astăzi, la fel ca în urmă cu un veac, discursul ideologic (de data aceasta al solidarității europene, nu al atitudinii războinice) se manifestă în varii domenii.

Al treilea capitol, „Germania: o victorie posibilă”, și-a propus să dezbată implicarea Germaniei în desfășurările Primului Război Mondial. Astfel, autorul analizează o întreagă gamă de resorturi care au influențat soarta Germaniei în Marele Război, neezitând să afirme că la momentul izbucnirii războiului, cei care o dădeau drept câștigătoare nu erau deloc idealști ori naivi. Ne sunt precizate totodată cauzele majore care au dus la declinul Germaniei: insuficiența controlului asupra puterii (militarizarea conducerii statului), războiul submarin nelimitat (generând intrarea în război a Statelor Unite ale Americii de partea Aliaților), declarațiile de război ale României și Italiei, tergiversarea negocierilor de pace cu Rusia, transferul lent ori incomplet al efectivelor armate de pe frontul de est pe cel de vest, precum și

Ionuț Filipescu

defecțiunile propriilor aliați (în care autorul vede mai mult o piedică decât un ajutor real).

Al patrulea capitol, „România: atât de mult noroc”, este cel care a suscitât cele mai multe controverse în rândul istoricilor și a opiniei publice din România. Plecând de la vorbele lui Petre P. Carp, care spunea că România are atât de mult noroc încât nu mai are nevoie de oameni politici competenți care să se ocupe de soarta țării, Lucian Boia plasează intrarea României în război de partea Antantei pe seama unor factori care, la prima vedere, ar părea ca fiind lipsiți de argumentație, apreciind că Ion I. C. Brătianu nu a făcut altceva decât să „arunce țara într-un neînchipuit dezastru” (p. 68), negându-i-se acestuia din urmă orice abilitate ori tact politic.

Ceea ce surprinde cel mai tare este modul trunchiat în care autorul analizează faptele istorice. Momentul în care România a decis să intre în război (1916) este considerat drept unul în care efervescența națională nu reprezenta o preocupare majoră pentru populația țării ori a provinciilor în care românii erau majoritari din punct de vedere etnic, dorind să lase impresia că opinia celorlalte popoare care erau deja implicate în război fusese unanimă în dorința de a se angaja total într-o conflagrație de asemenea proporții.

Dincolo de aceste aspecte, Lucian Boia creează confuzie și pare că dorește să animeze spiritele naționale românești și maghiare printr-o afirmație intrigantă (p. 81.): „Până la urmă, doreau sau nu unirea cu România? Să zicem că da, dar nu mai mult decât doreau rămânerea în interiorul unei monarhii habsburgice reformate. Cele două dorințe nu se aflau în același registru. Unirea cu România aparținea unei istorii virtuale, unui viitor posibil, dar încă nelămurit. În plan concret, mișcarea națională a românilor din Transilvania nu a acționat în sensul unirii cu România, ci strict, mai întâi, în vederea restaurării autonomiei Transilvaniei, apoi a obținerii deplinei egalități de drepturi în interiorul Ungariei. Între România, așa cum era ea, și o monarhie habsburgică, așa cum și-ar fi dorit să fie (o confederație de națiuni egale), preferința românilor transilvăneni ar fi mers probabil spre cea din urmă. Doar că nu a fost așa: la capătul războiului rămăsese doar soluția românească (se mai sugerase o posibilă, dar îndepărtată strategie de unire: nu prin ruperea Transilvaniei, ci, invers, prin aderarea României la monarhia habsburgică)”.

Caracterul instigator poate fi observat și din faptul că pune soarta Basarabiei în contrast cu cea a Transilvaniei și Bucovinei, afirmând că „Transilvania plus Bucovina păreau a fi o răsplată suficient de convingătoare, pentru a uita cu totul cealaltă provincie românească, Basarabia, de care nici nu putea fi vorba în condițiile alianței cu Antanta” (p. 69). Un detaliu de natură istorică pe care autorul îl pierde este atunci când

"Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2014, 120 p.", *Astra Salvensis*, III, 6, p. 219-224

vorbește despre condiția românilor din Imperiul Austro-Ungar, în care precizează că „*peste toate păcatele care i se puteau aduce, Ungaria era totuși un stat de drept, constituțional și parlamentar*” (p. 73). În realitate, statul Ungaria nu exista la acea dată, ci era parte a imperiului.

Ceea ce ar mai fi de reproșat pentru informațiile din acest capitol este lipsa trimiterilor bibliografice, valabil pentru întregul volum, dar aici cu precădere (chiar dacă la începutul cărții afirmă că va cita doar lucrările din care a preluat pasaje sau interpretări personale ale autorilor), în decursul celor 20 de pagini existând doar două note de subsol, una dintre ele fiind dintr-o altă lucrare a sa.

Totodată, în opinia lui Lucian Boia, cea mai ofertantă opțiune a României rămânea cea a neutralității, în finalul capitolului precizând că o armată intactă ar fi putut oferi României un atu important. Însă problema rămâne suspendată, autorul nereușind să explice într-un mod propriu cum ar fi putut beneficia de acest plus.

Capitolul al cincilea, „Dreptate și nedreptate la Versailles”, dezbate problema modului în care a fost abordată Conferința Păcii de la Paris, din anul 1919 și urmările pe care le-au avut tratatele de pace de după Primul Război Mondial. În acest capitol autorul redevine moderat în analiza sa, subliniind importanța deosebită a caracterului național în construirea unui nou tip de discurs istoric, în care accentul să nu mai cadă pe acuzații sau părtiniri, ci pe realitatea „din teren”, adică a modului în care Europa națiunilor a luat locul Europei imperiilor multinaționale. În concordanță cu opinia majorității istoricilor, Lucian Boia pune ascensiunea curentelor extremiste pe seama nedreptăților care li s-au produs unor state, aprofundând soarta Germaniei.

În ceea ce privește aspectele privitoare la Transilvania, istoricul reproșează faptul că nu a fost organizat un referendum prin care întreaga populație transilvăneană să fie consultată, condiție care, spune autorul, dacă ar fi fost îndeplinită, ar fi dus la o unire neunanimă. De altfel, modul în care problematizează acest aspect ne apare anacronic și desuet. Unirea Transilvaniei cu România s-a realizat în conformitate cu dreptul internațional al vremii, context în care este evident că liderii minorităților se arătau, în mare parte, ostili unirii. Minoritățile etnice din Transilvania (ungurii, secuii și sașii) erau privite de români drept asupritoare, iar românii erau percepuți drept „slugi”, situație în care a întreba categoriile dominante din punct de vedere politic dacă vor să elibereze „supuși” devenea imposibilă. Considerăm că era firesc ca într-un spațiu multiethnic și multinațional să existe diverse curente

Ionuț Filipescu

de opinie, prin urmare și voci care să se opună unirii. Însă nu trebuie pierdut din vedere că acest fenomen este unul valabil pentru toate statele naționale apărute în preajma Primului Război Mondial.

Ultimul capitol, „Consecințe”, se concentrează asupra analizei urmărilor pe care le-a avut Primul Război Mondial asupra lumii. Încercând să răspundă întrebării „*cum ar fi arătat lumea de azi fără Primul Război Mondial?*”, Lucian Boia apreciază că, din punctul de vedere al efectelor produse, Marele Război a constituit o veritabilă revoluție continentală, ale cărei ramificații s-au întins pe întreaga perioadă interbelică și au culminat cu izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. În opinia lui, Primul Război Mondial a adus lumea în epoca democratică, în care regimurile totalitare reprezentau alternativa la democrație, în special în țările care nu fuseseră pregătite pentru un astfel de salt, aducând în discuție în special regimul lui Kerenski din Rusia care a precedat Revoluția Bolșevică. Argumentația autorului continuă, precizând cauzele care au dus la fragmentarea Europei: multiplicarea entităților „naționale” și proiectele sociale care au făcut ca multe dintre țările lumii să opteze fie pentru o democrație de tip occidental, fie pentru regimuri totalitare.

În accepțiunea lui Lucian Boia, Primul Război Mondial și sistemul de la Versailles reprezintă imboldurile care au dus la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Dorința de revanșă a unei Germanii care fusese umilită la Versailles (propus de Hitler într-o variantă atrăgătoare pentru poporul german), ascensiunea puterii Rusiei în variantă sovietică și dereglarea echilibrului european au făcut ca Europa Centrală să cadă pradă unui vid de putere, devenind astfel extrem de vulnerabilă în fața celor două state cu pretenții expansioniste. În acest fel, „bătrânul continent” a intrat într-un declin profund, fiind pus în fața unei incapacități de autogestionare, ceea ce a favorizat intrarea sub dublă tutelă: americană în Occident și sovietică în Est.

Un detaliu care ne atrage atenția reprezintă lipsa aceleiași măsuri atunci când discută despre două situații istorice asemănătoare. Astfel, atunci când vine vorba despre România, autorul nu „înțelege” de ce unii istorici au reclamat constrângerile asupra țării noastre de Puterile Centrale prin pacea de la Buftea-București din primăvara anului 1918, Lucian Boia precizând că se impuneau condiții dure, dat fiind faptul că România fusese cea care declarase război Germaniei. Totuși, în momentul în care analizează tratamentul impus germanilor după încheierea ostilităților, acesta omite faptul că Franța și Belgia au fost cele atacate, și nu invers.

"Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, Editura Humanitas, 2014, 120 p.", *Astra Salvensis*, III, 6, p. 219-224

Construit cu argumente alese, nu cuprinzătoare, volumul de față reprezintă o încercare diferită de analiză istorică. Lucrarea lui Lucian Boia constituie mai mult un exercițiu imaginativ decât un demers istoric clasic în metodologie și surse bibliografice. Cu toate că autorul însuși ne atrage atenția asupra faptului că nu este o operă de erudiție, trebuie să remarcăm faptul că suntem confrunțați deseori cu o expunere constantă de idei trunchiate, lipsite de temeinicie și logică istorică. Scoase din context ori abordate superficial, ideile din acest volum, prezentat pe un ton fluctuant, când moderat, când instigator, în funcție de teza pe care își propune să o demonstreze, încearcă să ofere o nouă perspectivă asupra cauzelor care au dus la izbucnirea Primului Război Mondial, participanții și gradul lor de motivație în angrenarea în război, precum și urmările produse după încheierea conflictului armat.

Ionuț FILIPESCU